

Profesjonsuttalar knytt til
markering av
1000-års jubileum
for innføringa av
Kristenretten i Noreg

Foto: Moster Amfi

Innholdsliste:

Kongen som bærer av nasjonens verdier. 1014 – 1024, sentrale år i den unge Olav Haraldsons liv	3
Hva var det nye i 1024?.....	4
Daa Noreg var misjonsmark	6
Moster og Mostratinget 1024 – 2024	8
«Kva var det nye i 1024?»	9
Kristenretten - kva var det nye på Moster i 1024?.....	11
Moster 1024 – starten på en ny tid.....	12
Frå makt til rett – Kristenretten på Moster frå 1024	13

Kongen som bærer av nasjonens verdier

1014–1024, sentrale år i den unge Olav Haraldssons liv

av direktør Steinar Bjerkestrand

Vi sier ofte at Olav Haraldssons død var vel så viktig som hans liv. At slaget på Stiklestad i 1030 og helgenkåringen året etter var fundamentet for den kristne tros gjennombrudd i Norge. Men ikke dette bør nyanseres noe? For i helgenkongen Olavs liv og i kirkens historie i Norge er det to andre årstall som er helt sentrale. Om ikke så godt kjent. 1014 og 1024.

1014. Olav er i viking. Snorre forteller om seilas langs lange kyster i Østersjøen og vestover i Europa. England. Den engelske kanal. Rundt Bretagne og Biscaya-bukten rundt. Helt ned til «Nørvasund» - Gibraltar. Her kalles Olav hjem i en drøm, sier Snorre. På vegen nordover for å erobre kongemakt i Norge, ligger han vinteren over i «Ruda» - Rouen. Hovedstad og erkebispesete i Normanner-riket ved Seinen. Snorre sier ikke mye mer enn det. Men i et manuskript av Guillaume de Jumiege (ca.1060) fortelles det hvordan den unge kongssønnen fra nord ble tatt vare på av kong Richard II og erkebiskop Robert. Her blir han døpt (konfirmert) til kristen tro. Her lærer han troens grunnprinsipper. Den nye tids syn på mennesket og dets grunnleggende verdi som gudskapt vesen. I motsetning til den norrøne lære som vurderer enkeltmennesket lavt. Bare den sterkeste har livsrett. Det dreier seg om ætten og slekta. 1014 og Olavs dåp (konfirmasjon/første kommunion) blir dermed et viktig festepunkt for utviklingen av humanistisk og kristent menneskesyn i norsk ånds- og kirkehistorie.

1024. Olav har kalt sammen kirkeledelsen til «ting» på Moster. Her er det monarken som har sikret seg kontroll over nasjonen og enda er trygg i sadelen. Han har behov for å få bekreftet den forståelsen han har med seg fra nasjoner og hoff lenger syd. Nemlig at den tro som kongen har, den skal også nasjonen ha. På Moster i 1024 får vi et møte både med et nytt syn på *kongen*, som nasjonens åndsberer,- eller trosberer om en vil. Samtidig møter vi en ny forståelse av *nasjonen*. Nasjonen defineres ikke bare ved kongens *makt*, men også ved det *verdisyn* som kongen bærer med seg.

I 1024 får kirken det privilegium å være nasjonens eneste godkjente verdisystem. Og kirken gir til gjengjeld kongen og kongemakten anerkjennelse som verdibærer eller verdisymbol. Dermed er Norge kommet i samme situasjon som de «siviliserte» nasjoner lenger sør, og er ikke lenger et landområde befolket med barbarer og usiviliserte avgudsdyrkere.

På denne måten sikrer kongen seg et grunnlag for kontroll innad i samfunnet. Og han sikrer seg retten til å representere nasjonen utad. Han får en verdibase som gir ham autoritet og legitimitet til å herske, og som sikrer ham støtte mot inntrengere som truer hans maktsfære.

Olavs motivasjon i 1030 for å komme tilbake til Norge og slåss for sin rett, henter sin legitimitet bl.a. fra «kirkemøtet» og nasjonsdannelsen på Moster i 1024. For her defineres kongen både som troens rette vokter og nasjonens rette bevarer. Dermed er han den eneste rettmessige hersker. I så måte kan en gjerne spørre om det ikke er vel så viktig for Norge som nasjon å feire i 2024 som å feire i 2030. I alle fall må vi gjøre begge deler!

Hva var det nye i 1024?

av professor i kirkehistorie Vidar L. Haanes

Når ble kristendommen innført i Norge? Noen mener slaget på Stiklestad i 1030 var viktigst, andre vil nevne år 995 da Olav Tryggvason kom til Norge, gikk i land på Moster og holdt gudstjeneste. Men da hadde den kristne troen slått rot mange steder langs vestkysten av Norge, ja så tidlig som på 800-tallet. Dersom vi taler om kristningen av Norge og ikke om kristning av enkeltmennesker og ætter, vil det være naturlig å fokusere på landets lover.

Olav Haraldsson (den hellige) kom til Norge omkring 1015 og hadde med seg biskop Grimkjell fra England. Kong Olav ønsket å organisere kristendommen over hele landet, og derfor måtte han fremme saken for de norske lagtingene, som ved Mostratinget i 1024.

«Det er fyrst i lovene våre at me skal bøygja oss mot aust og beda til den heilage Krist um godt år og fred og um at me må halda landet vårt bygt og ha kongen vår lukkeleg, han skal vera vår ven og me hans vener, og Gud vere ven til oss alle».

Slik lyder første kapitlet i Gulatingsloven, som gjaldt for det meste av Vestlandet. Den er den eldste norske landskapsloven, ja den eldste skriftlige lovboken i Norden.

Her heter det videre:

«Det er no dinæst at me skal halda uppe alle dei kyrkjor og den kristendom som Olav den Heilage og Grimkjell biskop fastsette på Mostratinget».. «No er det dinæst at biskopen vår skal råde over kyrkjone, så som Olav den Heilage lova Grimkjell biskop på Mostratinget og som me sidan vart samde om det. Biskopen vår skal setja prester til alle kyrkjor, og slike som han veit kan gjere gudstjenesta rett for folk»

Så hva var det som skjedde på Moster i 1024? La oss gå tilbake 800 år, til begynnelsen av det 3. århundre. Da satt hoffskriveren Bardaisan i Edessa (Syria) og skrev om verdens folkeslag og om deres ulike lovverk. Han skildrer lovene fra Kina i øst til Irland i vest, og omtaler blant annet afghanerne, inderne og syrerne, romerne og de britiske keltere: «Alle nasjoner har sine særtrekk og sine lover», men hoffskriveren føyer til: «de kristne holder seg til Kristi lov... Samme hvor de befinner seg i verden, kan ingen få dem til å oppgi Kristi lov».

Kristendommen lærer at enhver er ansvarlig for sin neste, uavhengig av slektskap, egeninteresse, sympati eller verdi, ut fra troen på den Gud som elsker alle mennesker uten forskjell, en Gud som har omsorg for syke og svake, som tar de fattiges og undertryktes parti. I prinsippet ble mange av disse kristne dydene omsatt i lovform ved innføring av kristenretten.

Man kan gjerne si at Kristi lov ble innført som rettsgrunnlag for det norske samfunnet på Moster i 1024. Det er i prinsippet her grunnlaget for institusjonaliseringen av kristendommen i Norge skjer, og utgangspunktet for «Norge som et kristent land». Kristenretten inneholdt regler om bygging og vedlikehold av kirker, om avlønning av prester, giftemål, helligdager, trellehold, styrke kvinners rettsstilling (rett til å velge ektefelle), forbud mot blodhevn, trolldom, blot, utsetting av barn osv. Flere av lovene i Kristen-

retten skapte naturligvis motstand i det tradisjonelle ættesamfunnet i Norge, men gradvis ble kristenretten implementert og folks skikker ble endret.

En viktig årsak til at kristendommen fikk så stor gjennomslagskraft og dyptgripende innflytelse i Europa var at den ble offisiell religion eller statsreligion. Dette skjedde sent for Norges del, men man kan med god rett hevde at det skjedde nettopp på Moster i 1024.

Daa Noreg var misjonsmark

av professor Oddvar Johan Jensen

Det er ikke første gang det jubileres for kristenretten på Moster. 900-årsjubiléet ble feiret i 1924. Den gang var det Bispemøtet som stod for feiringen. Det skjedde på initiativ fra bjørgvinbiskopen Peter Hognestad. Vedtaket om dette ble fattet så sent som 25. april 1923 og feiringen fant sted 15 måneder senere, den 29. juli 1924. Det faglige hovedansvaret ble gitt til professor Oluf Kolsrud som åpenbart var den rette mann for oppgaven. Han var vår fremste kirkehistoriker og redaktør for den nye kirkelige årboken, *Norvegia sacra* som kom ut første gang i 1921. Sammen med årboken ble det utgitt en serie med kirkehistoriske arbeider, *Bibliotheca norvegiæ sacræ*. Det fjerde bindet i denne serien ble viet jubiléet og fikk tittelen: *Daa Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostratinget i år 1024*. I tillegg til en kort innledning av biskop Hognestad skrev Absalon Taranger om kristningsverket, Knut Robberstad oversatte kristendomsdelen av Gulatingsloven og Johan Meyer skrev om Moster gamle kirke.

Det hører til jubileenes art at det er noe fra fortidens som feires, men like viktig er det at dette har samtidig relevans og betydning for fremtiden. Uten dette samtids- og fremtidsperspektiv var det neppe noe å feire. Det er derfor ikke til å unngå at bruken av det historiske materiale kan bli selektivt, for ikke å si kreativt. Det er mange eksempler på dette, ikke minst kirkehistoriske. Luther-jubileene danner en lang kjede av aktualiseringer. I ettertid ser vi tydeligere at dette både handlet om tolkning av historien og bruk av materialet for aktuelle formål. Jubileene er slik sett gjerne både resepsjonshistorie og kirkepolitikk.

I anledning 900-årsjubiléet på Moster var det misjonsperspektivet som ble løftet frem. Norske misjonærer og norske misjonsmarker var det mange av på 1920-tallet. Fra den spede begynnelse, godt og vel et halvt århundre tidligere, hadde misjonsprosjektene spredt seg over hele kloden. Dette misjonsarbeidet hadde høy legitimitet i Norge og engasjerte unge og gamle over hele landet. I noen bygdelag stod misjonen så sterkt at hele bygda var som en eneste misjonsforening å regne.

På selve jubileumsdagen på Moster, 29. juli 1924, holdt Oluf Kolsrud tale om «St Olavs kristenrett» (*Norvegia Sacra* 1924, 1-18). Kristningstiden omtales som misjonstiden, prestene som misjonærer og kirkene som misjonsstasjoner: «Fylkeskyrkorne var misjonsstasjonane i vaart land. Fraa dei gjekk misjonsarbeidet ut. Fylket var misjonsdistriktet.» (s 9) Kolsrud oppsummerer til slutt jubiléet med blant annet følgende: «... paa Mostrating var det St. Olav og biskop Grimkjell fullførde kristningsverket og gav den unge norske misjonskyrkja den fyrste skipnaden, ni hundre aar i aar sidan.» (s 14)

I sin innledning til selve jubileumsskriftet sier biskop Peter Hognestad: «Vårt sjølvstendige Noreg og den norske folkekyrkja og eit folkeliv verna av lov og rett kan me enno segja hev røtene sine attende i Olavs verk for 900 år sidan.» (s 3) En form for historisk sammenheng er gitt, selv over et tidsspenn på 900 år. Men her knyttes også båndene fra den nye nasjonale selvstendighet tilbake til kristningstiden, og sammen med det nasjonale både folkekirke og folkeliv. Jubiléet i 1924 var både et kirkejubileum, et nasjonaljubileum og et misjonsjubileum. Strengt tatt var dette sider av samme sak. Slik så både biskoper og professorer det. På samme tid marsjerte både radikale sosialister og liberal teologi frem. Himmelen

var langt fra skyfri. Ikke desto mindre gav det ganske sikkert mening for jubilentene å holde frem kristendommen som den bærende kraft i hele det nye selvstendige Norge. De kunne argumentere med at slik hadde det vært i de første 900 år og slik måtte det forbli også i tiden som kom om Olavs-arven skulle holdes i hevd. Som et tegn på dette plantet de det store og tunge steinkorset på Vetahaugen. Korset står der fremdeles, men ellers har mye endret seg i løpet av de snart hundre årene som har gått siden 1924.

Moster og Mostratinget 1024 – 2024

av professor dr.theol. Torstein Jørgensen

Da Olav den hellige og biskop Grimkjell satte hverandre stevne på Moster i Sunnhordland i år 1024, ble en viktig grunnstein lagt for kristningen av Norge og for den videre oppbyggingen av en kirkeorganisasjon i landet. De historiske kildene som viser til dette møtet, er få. Det er kun nevnt i to av kristenrettene - i Gulatingsloven og Frostatingsloven - og det er da omtalt som Mostratinget. Ingen av sagaene nevner dette møtet overhodet. Det har også gjennom tidene hersket uenighet blant forskerne om hva som mer presist var status og innhold for dette såkalte tinget. Likevel, få har bestridt at møtet historisk har funnet sted.

Når kristenrettene viser til saker som Hellig Olav og biskop Grimkjell ble enige om på Moster, er det fem forhold som nevnes. Disse dreier seg om folks plikt til vedlikehold av kirker, om biskopens styringsrett, underhold av prester, forordning av helligdager og regler for ekteskap. Det dreide seg altså om vedtak for å konsolidere en kirke som ikke var helt ny i Norge, men som ennå ikke hadde fått noen fast orden og organisasjon.

Det som dagens forskere gjennomgående er enige om, er at Mostratinget i 1024 først og fremst var et møte mellom kongemakt og kirke. Noen ting-allmue nevnes ikke, selv om både konge og biskop naturligvis har møtt der med et følge av rådgivere, soldater og tjenere. Siden Moster ikke hørte med blant de fire tradisjonelle lagtingene i landet, er det mye som taler for at Mostratinget rett og slett var et forberedende møte der det ble fastsatt ordninger som kongen og biskopen så i neste omgang la frem til godkjenning ved Gulatinget, Frostatinget, Eidsivatinget og Borgartinget.

Siden alle bevarte håndskrifter av kristenrettene er betydelig yngre enn år 1024, er det vanskelig å fastslå hvor historiske de nevnte vedtakene fra Mostratinget er. Men det faktum at man i de påfølgende 150 år frem mot Magnus Erlingssons regjeringstid (1161-84) har rotfestet viktige ordninger i kristenretten til Hellig Olav, biskop Grimkjell og Mostratinget, er i seg selv et viktig historisk faktum som begrunner en 1000-årsfeiring i år 2024.

«Kva var det nye i 1024?»

av førsteamanuensis Torgeir Landro

Mostertinget vert gjerne omtala i nokså omtrentlege vendingar, og det er ikkje uvanleg å lesa at Olav den heilage og biskop Grimkjell fekk grunnlagt ein kyrkjeorganisasjon på Mostertinget, eller at ein kristenrett vart vedteken. Denne kristenretten har ein også ved hjelp av ulike metodar forsøkt å rekonstruera. Men på grunn av kjeldesituasjonen veit ein eigentleg svært lite om kva som faktisk gjekk føre seg på Mostertinget.

Den såkalla Kulisteinen tyder på at det har funne stad eit avgjerande tingvedtak tidleg på 1020-talet, innanfor Olav si regjeringstid. Steinen inneheldt ein inskripsjon som er datert til 1030-talet, og inskripsjonen fortel at kristendomen hadde vore i landet i tolv vintrar. I seinare år har inskripsjonen vorte nytolka til «Tolv vintrar hadde kristendomen betra (ting) i Noreg» (Hagland 1998); ei nyansering som i endå større grad talar for at eit tingvedtak faktisk har funne stad; eit vedtak som ein i samtida har oppfatta som eit tidsskilje. Sjølv om landet allereie hadde motteke kristne impulsar i fleire hundre år, og kristningskongar som Håkon den gode og Olav Tryggvasson hadde gått i førevegen, kan det ifylgje Kulisteinen sjå ut for at nett denne hendinga markerer noko avgjerande nytt.

Om det no er Mostertinget Kulisteinen skulle referera til; kva stod så på dagsorden på dette tinget? Om ein forsøker å rekonstruera sjølve sakslista på Mostertinget, vert utfordringane straks større. Den skriftlege kjelda som hyppigast refererer eksplisitt til Olav, Grimkjell og Mostertinget, er Gulatingskristenretten for det vestnorske lovområdet. Men desse tilvisingane er etter alt å døma innførte i andre halvta av 1100-talet, då Olav si lovgjevingsverksemd hadde fått mytiske dimensjonar, og er såleis ikkje truverdige utan vidare. Absalon Taranger forsøkte i si tid med andre innfallsvinklar, og argumenterte for at norske kristenrettar slekta på angelsaksisk kyrkjerett, og kopla denne slektskapen saman med Olav sitt opphald i England (Taranger 1890). Taranger hevda også at dei fire norske kristenrettane inneheldt ein felles kjerne av lovreglar, og at denne felleskjernen måtte ha sitt opphav nettopp i Olav og Mostertinget. Endeleg peika han ut den austnorske Borgartingskristenretten som ein prototype av Olav sin kristenrett.

Fleire forhold talar imidlertid for å tona ned det kvantitative omfanget av Olav sitt lovvedtak, eller sagt med andre ord: sjølve sakslista frå Mostertinget bør nok kortast ned. For det fyrste er det openbert at Borgartingskristenretten og dei andre kristenrettane inneheldt langt meir av seinare tillegg og «andre generasjons-lovstoff» enn Taranger rekna med (Landro 2010). Kristenrettane som ligg føre i skriftleg form, føreset ein relativt velutvikla kyrkjeorganisasjon; eit moment som leier over til den neste innvendinga: tek ein omsyn til dei institusjonelle tilhøva i Noreg tidleg på 1000-talet, må det setjast eit spørsmålsteikn ved om desse landskapa var i stand til å absorbera eit så omfattande og til dels detaljregulerande lovvedtak som tidlegare forskning har sett føre seg. Vedtaket på Mostertinget vart etter alt å døma formidla munnleg, inn i eit skriftlaust samfunn med eit fåtal geistlege utan nokon kyrkjeorganisasjon i ryggen. Både praktiske og pedagogiske omsyn talar for at ein ikkje kunne gå for detaljert til verks under slike tilhøve. Det islandske samfunnet, som med omsyn til institusjonelle forhold og kjennskap til kristendommen truleg låg på eit samanliknbart modningsnivå, hadde vel 20 år tidlegare gjort sitt Alltingsvedtak og innført kristendommen. Dette lovvedtaket var imidlertid svært kort, og består berre av tre-fire korte paragrafar. Vel hundre år seinare, då den islandske kristenretten vart nedskriven, var stoda

naturleg nok annleis, og lovmaterialet langt meir omfattande og utfyllande. Dette utviklingsforløpet kan sannsynligvis overførast til norske forhold. Dei norske kristenrettane er truleg nedskrivne kring 1100, og speglar nok meir av den kyrkjerettslege og -organisatoriske utviklinga som fant stad *i etterkant* av Mostertinget, enn sjølv Mostertingsvedtaket. I 1024 har ein nok nøydd seg med eit overordna prinsippvedtak, og moglegvis drøfta nokre få, viktige emne. På Island var det til dømes berre dåp, barneutsetjing, eting av hestekjøtt og privat bloting som vart diskutert i 999/1000. Kan hende har vedtaket frå Mostertinget hatt eit liknande omfang og innhald.

Flyttar ein derimot fokuset mot *langtidsverknadene* av Mostertinget, er det ikkje urimeleg å forstå Mostertinget som startskotet for ei gjennomgripande samfunnsomforming. Ved dette vedtaket fekk kristendommen for alvor innpass, og fekk gradvis og i stadig meir organiserte former gjennomsyra samfunnet. Med norm- og verdigrunnlaget henta frå ein religion, som i mellomalderkyrkjas skapnad hadde ambisjonar om å regulera dei fleste sider ved tilværet, frå fødsel til død, vart kvardagen omsnudd i høve til kultus, mat, arbeid, ekteskap- og seksualliv med meir. Dette understrekar eit anna, viktig poeng: den kristendommen som vart innført i Noreg frå 1000-talet og utetter, kom i lovs form, og vart fremja ved påbod og forbod. Med andre ord var det fyrst og fremst den *ytre åtferda* som vart forsøkt regulert, og trussanningar og lærespørsmål spela nok ei underordna rolle, i alle fall i fyrstninga. I kva grad dette «sedskiftet» etter kvart har trengt inn i og påverka også det indre sjelelivet, ligg i det uvisse.

Litteratur:

Hagland, Jan Ragnar. 1998. *Innskripta på Kulisteinen: Ei nylesing ved hjelp av Jan O. H. Swantessons mikroarteringsteknologi*. I Audun Dybdahl og Jan Ragnar Hagland (red.), *Innskifter og datering*. 129-139. Senter for middelalderstudier, Skrifter nr. 8. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim, Tapir forlag.

Landro, Torgeir. 2010. *Kristenrett og kyrkjerett. Borgartingskristenretten i eit komparativt perspektiv*. Upublisert PhD-avhandling. Universitetet i Bergen.

Taranger, Absalon. 1890. *Den angelsaksiske kirkes indflytelse paa den norske*. Kristiania, Den norske historiske forening.

Kristenretten

- kva var det nye på Moster i 1024?

av professor dr. juris Ola Mestad

«Det er no dinæst at me skal halde uppe alle dei kyrkjor og den kristendom som Olav heilage og Grimkjell biskop fastsette på Mostratinget og alle dei kyrkjor som sidan vart bygde.» Dette står det i Gulatingslova, altså landskapslova for Vestlandet. Den viser dermed uttrykkeleg til Mostratinget, og det gjer den òg på nokre andre stader. (Gulatingslovi ved Knut Robberstad kap. 10 – heretter G 10). Og kristenretten slik den vart forma på Moster må òg ha vore grunnlaget for kristenrettane i dei andre landskapslovene i landet.

Kva viser dette sitatet? Det viser noko av det som var sentralt i det som vart drøfta og avtalt på Mostratinget i 1024. Det var særleg slikt som organiserte det kristna samfunnet. For kristendommen var alt komen til landet. No var kongemakta og kyrkja blitt så sterke at dei på Moster kunne drøfte med folket, eller iallfall med stormenn som representantar for folket, korleis samfunnet skulle ordnast. Grunnlaget vart lagt for kyrkjeleg institusjonsbygging. Særleg inneheldt den nye kristenretten slike pålegg som medførte arbeid og utlegg for folk. Det gjaldt vedlikehald av kyrkjer, løn til bispar og prestar, andre avgifter og bøter for dei som forbraut seg mot kristenretten. Skattlegging er som kjent grunnlaget for all høgare samfunnsbygging og kristenretten slik den vart forma på Moster var i eit visst perspektiv skipinga av eit skattesystem.

Eit anna døme gjeld nettopp presteløn: «Me skal gjeva prestane slik levemåte som Olav heilage og Grimkjell biskop etla til på Mostratinget» (G 15).

Og bøtestraffer var det nok av. Dei var samstundes oppdragande og ei inntekstkjelde. Til dømes om sundagshald: «Då skal folk ikkje arbeida, korkje fiska eller veida fugl og ikkje onna på åker eller eng». Og den som «vert sannskyldig i at han arbeider på sundag, han skal bøta 6 øyrar og gå til skrifte og gjere kyrkjebot» (G 16). Ei anna bot gjekk på maten: «Den som vert sannskyldig i det at han et kjøt på fredag, han skal bøta 3 øyrar til biskopen, utan han et i vankunne» (G 20). Og gjer han det oftare, er bota høgare. Dette disiplinerte samfunnet. Men reglane var ikkje nådelause. Den som åt kjøt i langfasta skulle betale bot «utan han et av naud og ikkje har annan mat». Og får han ikkje bytt seg til annan mat «skal han eta kjøt og soleis berga livet; for heller skal han eta hund enn hund skal eta han» (G 20).

Kristenretten var ein viktig del av lovene. I Gulatingslova står den fremst og fyller 37 av 290 sider, i Frostatingslova (ved Jan Ragnar Hagland og Jørn Sandnes) 34 av 217 sider. Den var tenkt som sjølv grunnlaget for lovene. Første kapittel i Gulatingslova byrjar med dei kjende orda: «Det er det fyrste i lovene våre at me skal bøygja oss mot aust og beda til den heilage Krist um godt år og fred...»

Moster i 1024 var dermed eit viktig steg i bygginga av den sentrale samsfunnsinstitusjonen som kyrkja blei og i å innføre like reglar i heile landet, som var med å forme nordmenn for hundrevis av år framover.

Moster 1024 – starten på en ny tid

av professor Gro Steinsland

Man kan undre seg over hvorfor Moster, et lite sted på Vestlandet, ble så viktig i historien om kristningen av Norge. Kildene forteller at det ble det avholdt et offisielt møte her mellom kong Olav Haraldsson, biskop Grimkjell og tingmennene, trolig i året 1024. Det var jo her Olav Tryggvason hadde gått i land i 995. Det kan være møtet i 1024 som runesteinen fra Kuli, populært kalt "Norges dåpsattest", viser til når teksten forteller at kristendommen hadde vært tolv vintre i Norge. På Moster ble kristendommen proklamert som eneste tillatte religion i landet, og her ble de grunnleggende reglene for rett kristenliv fastsatt i lovs form. Kristningsvedtaket har vært en så skjellsettende begivenhet at man regnet ny tid etter det.

Bestemmelsene om kirkehold, dåp, ekteskap, begravelse og mye mer, utgjør den såkalte *kristenretten* som i noe varierende form ble innlemmet som egen lovbold i hver av de fire landskapslovene.

Kristenrettens bestemmelser var krevende. Ved siden av de praktiske og økonomiske oppgavene med kirkebygging og prestehold som ble pålagt bøndene, var det snakk om en grunnleggende endring av gudstro, verdensbilde og menneskesyn. Det tok tid å utvikle hele kristenretten, men møtet på Moster regnes som starten på en religiøs, ideologisk og mental prosess som skulle komme til å omforme det norske samfunnet fra grunnen av. Vi kan si at utviklingen mot et kristent statsamfunn for alvor tok til med møtet på Moster i 1024.

Hvert barn som var født, skulle døpes, barneutbæring ble forbudt, ekteskapet skulle være monogamt. Seksualiteten ble regulert, nye spiseskikker kom til. Høytidsdager og fastebestemmelser skulle helligholds, søndagshelg med arbeidsforbud gjaldt fra nonstid lørdag. Gravlegging av alle døde skulle skje i innviet jord, på kirkegård, unntatt var forbrytere. Gravlegging i viet jord var inngangsbilletten til oppstandelse og evig liv, det forteller oss at frelse eller fortapelse fra nå av var mulige utganger på livet. Med kristenretten ble hele livet underlagt det kristne livsperspektivet.

Kristenretten ble et viktig redskap til å få bukt med hedenskapet. I hele syv tilfeller påkalles lovens strenge straff – som innebærer konfiskering av eiendom og utestenging fra riket. Det gjaldt gjentatte brudd på fasten, å ha udøpt barn i huset i 12 måneder eller lik innomhus i mer enn 5 dager, giftermål i forbudte slektskapsgrader, ekte to kvinner, drive med spådom, galder eller blot.

En ny tid var i emning. Med kristenrettens bestemmelser ble nordmennene innlemmet i et større fellesskap og under en større autoritet enn den egne slektens.

Frå makt til rett – Kristenretten på Moster frå 1024

av professor Jørn Øyrehagen Sunde

Ein må skilja mellom to sider ved kristninga av Noreg. For det fyrste kristninga av einskildpersonar, familiar og kanskje bygder. Denne delen av kristninga byrja fleire hundre år før 1024. For det andre kristninga av det offentlege rom i samfunnet. Det vil seia at kristne verdier vart ramma rundt alle sin kvardag. Det vart dei gjennom kristenretten, som var juridisk reglar som skulle sikra at ein levde i tråd med Guds vilje slik den vart forvalta på jorda av kyrkja. Vedtakinga av kristenretten på Moster i 1024 er viktig som eit steg mot kristninga av samfunnet i Noreg.

Det er i dag vanskeleg å forstå kor radikal endring kristninga av samfunnet var. Fram til den tid var styrke og makt gode i seg sjølv, og makt gav rett. Men med kristninga vart makt og rett skilt – rett var noko som sprang ut av Guds vilje og ikkje av forhold mellom menneske. Dermed vart herren si makt over trælen redusert, og til slutt var denne forma for slaveri avskaffa. Fedre og brødre si makt over kvinner vart redusert, og ei kvinne skulle etter kvart til dømes samtykkja ved ekteskap. Den rike si makt over den fattige vart redusert, og etter kvart fekk ein innført ei almisseplikt. Og hemnretten, sjølv grunnpilaren i rettssystemet, vart erstatta av kongen si plikt til å sikra Guds fred.

Men dette er det samfunnet kristninga av det offentlege rom skulle bana vegen for. Men kristenrettane var i byrjinga spede forsøk på å sikra at folk overhalde dei mest grunnleggjande reglane for kristne. Barn skulle døypast, og kunne ikkje setjast ut for å dø. Daude skulle gravleggjast på kyrkjegarden, og ikkje i haug. Ei skulle fasta. halda seg til ei kone, byggja og vedlikehalda kyrkjer, og ikkje halda blot og eta hestekjøtt. Slik vart kvardagen langsamt erobra av kristendomen gjennom kristenretten sine reglar. Og etter kvart vart folk sin utsynshorisonnt og prega av den kristne læra, og trælskap og hemnrett stod for fall, og kvinner og fattige fekk nye rettar.

Kristenretten som kong Olav Haraldsson Den heilage fekk vedtatt på Moster var difor eit viktig steg frå kristning av personar og mindre samfunnseiningar, til kristninga av heile samfunnet. Med kong Magnus Håkonsson Lagabøtar si Landslova av 1274, 250 år seinare, kan ein seia at prosessen som tok til på Moster var fullført.